

je natančno določeno in kjer so vloge povsem jasno razmejene. Koncentracija živahno napisanih posameznosti nam zato ne sme ostati v zavesti kot izolirane miniature in ne smejo postati model za naše spoznavanje celote ob koncu srednjega veka. Popotni dnevniki Paola Santonina so tako le zapis prijazne lagodnosti in nekakšnega trajnega optimizma fevdalnega sloja, v katerega pa še ni vstopil nemirni duh novega veka.

Po skoraj petdesetih letih od objave latinsko pisanih dnevnikov oglejskega kanclerja (o tem je obširno pisal Josip Turk. Santoninov Itinerarium, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, 24, 1943, zvezek 1–4) je sedaj pred nami izvrstnem prevod v slovenskem jeziku. Pri izdaji je prišlo do nekaterih manjših napak, ki jih bralec z lahkoto ugotovi sam. Povsem nedopustna in nerazumljiva pa je poteza izdajatelja v tem, da je posegel v samo objavo vira in iz njega samovoljno izpuščal obrobne napotke, ki opozarjajo na glavni tekst.

Vasko Simoniti

Dušan Kos, **Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.–18. stoletje) I, II**, Viri za zgodovino Slovencev knj. 13, Novejši urbarji za Slovenijo zv. 1, SAZU, Ljubljana 1991. 657 str.

Leta 1935 je Ljudmil Hauptmann v oceni Zgodovine Slovencev Milka Kosa, ki jo je objavil v Jugoslovanskem istoriskem časopisu (JIC 1935, str. 506) formuliral misel, ki je v veliki meri odražala programsko usmeritev slovenskega zgodovinopisja vsaj od ustanovitve Univerze v Ljubljani pa vse do današnjega dne. Ob analizi poraznega stanja v slovenskem zgodovinopisju ob koncu 19. stoletja, ko razen nekaj »sličic« o slovenski srednjeveški zgodovini ni bilo na razpolago ničesar, je označil za trajno in veliko vlogo Franca Kosa, »da je usred te bijede napokon prodrmao savjest slovenačkih historika, izdajajući 1902 prvi tom svog Gradiiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku, gdje je kao skroman srednješkolski profesor skupio upravo dirljivom ljubavlju i požrtvovanošću sve što se dalo naći o prvim vremenima slovenačke historije. S iznenađenjem se videlo da ima ipak i za nju i te koliko skupocjene građe koju treba samo pogledati jedanput slovenačkim očima umjesto njemačkim, pa da se shvati da u svojoj historiji samo zato tako dugo nismo dobili *slovenačkog* odgovora, jer smo stalno pitali *njemački*«. Ena od posledic tega novega slovenskega koncepta je bila tudi intenzivna usmeritev slovenskega zgodovinopisja v agrarno zgodovino, ki je po pol stoletja dela v tej smeri svoje rezultate lahko že predstavilo v sintetični obliki v Zgodovini agrarnih panog (Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I, Ljubljana 1970).

V okviru te perspektive lahko tudi razumemo dejstvo, da so bili prvi zvezki zbirke Viri za zgodovino Slovencev, ki je začela izhajati leta 1939, z izdajo salzburških urbarjev izpod peresa Milka Kosa pri (Slovenski) akademiji znanosti in umetnosti, namenjeni prav izdajanju srednjeveških urbarjev za slovensko ozemlje. V tem oziru so urbarji za Belo krajino in Žumberk, ki jih je za objavo pripravil član Zgodovinskega inštituta Milka Kosa pri SAZU, Dušan Kos, nadaljevanje in na nek način tudi proizvod te tradicije.

Avtor je že kot študent napisal obsežno razpravo o zgodovini Bele krajine v poznem srednjem veku (izšla je leta 1987 tudi v knjižni obliki kot 4. zvezek Zbirke Zgodovinskega časopisa), ki je nedvomno služila kot dobra predpriprava in podlaga za objavo belokranjskih in žumberških urbarjev. Kot nasplošno lahko ugotovimo za belokranjsko zgodovino, da se je začela z določenim časovnim zamikom, to je, da pred koncem 12. stoletja tako rekoč ni virov za to področje in da se v tem pogledu slika nekoliko zbistri šele v 13. stoletju, lahko to paralelo potegnemo tudi z urbarji za to področje. V razliko do ostalih slovenskih pokrajin, za katere so ohranjeni urbarji še iz visokega srednjega veka, je v Kosovi knjigi najstarejši urbar deželskega sodišča Kamnik iz leta 1477 (z dodatki iz 1494) za belokranjsko posest. V celoti je avtor objavil dvanajst urbarjev, od katerih sta najmlajša iz let 1690–1699. Gre torej že za novoveške urbarje, katerih objava pomeni pri nas *novum* in zato predstavlja Kosovo delo hkrati tudi prvi zvezek nove vrste Novejši urbarji za Slovenijo v okviru serije Viri za zgodovino Slovencev, ki jo izdaja SAZU.

Delo je v grobem razdeljeno po že preizkušenem in uveljavljenem vzorcu na obsežen uvodni del in nato samo edicijo. V uvodnem delu je posebno poglavje namenjeno oznaki rokopisov, na katerega se navezuje tudi drobno poglavje o načelih, ki jih je avtor upošteval pri izdaji virov. Sledi obsežno poglavje o političnih, družbenih in gospodarskih razmerah na obravnavanem prostoru, pri čemer se je avtor lahko največ naslonil na svoje predhodne raziskave. Prav tu je morda pri nekaterih podpoglavjih (politični okvir in zemljiška gospodstva) prišlo do določene neuravnoteženosti, ki se odraža v tem, da je podrobneje obdelan pozni srednji vek kot pa čas, iz katerega izvira večina objavljenih urbarjev. Posebno in za interpretacijo objavljenih virov zelo potrebno poglavje je avtor posvetil denarju in meram. To je hkrati tudi zadnje poglavje uvodnega dela, za katerega lahko rečemo, da je narejen natančno, skrbno in s številnimi novimi ugotovitvami. Nasploh je šele Kosovo delo na belokranjski zgodovini ponudilo bralcu, ki bi se želel seznaniti s preteklostjo tega prostora, nekaj konkretnega.

Kot je bilo že rečeno, je v knjigi (dva zvezka) objavljenih 12 urbarjev, katerih večina je hranjenih v Arhivu Slovenije (7) v Ljubljani. V nadškofjskem arhivu hranijo še urbar gospostev Krupa in Pusti Gradac (objavljen kot dva urbarja, za vsako gospodstvo posebej), v Zgodovinskem arhivu pa fotokopijo urbarja nemškega viteškega reda (original je na Dunaju). Dva urbarja, od katerih je še posebej zanimiv urbar deželnoknežjega gospodstva Metlika iz 1593, ki je pisan v kajkavski hrvaščini, pa izvirata iz Kapiteljskega arhiva v Zagrebu. Kos je urbarje, kolikor se je le dalo, objavil v obliki tabel, kar je novost, za katero mislim, da se bo uveljavila pri ediciji virov takšnega tipa, saj so zelo pregledne in zavzamejo manj prostora. Ediciji sledi obsežen povzetek v nemščini in izčrpen krajevni, osebni in stvarni register.

Peter Štih